

som jag tycker blir för generaliserande. Enligt henne har naturen i vår kultur beskrivits som ett kvinnligt väsen, delvis hotande och vrängt för de manliga strävandena, men möjlig att utnyttja på kvinnornas bekostnad genom det förnuft och rationella tänkande som det påstås att männen anser sig ha. Det är lite för enkelt att skriva att de manliga normerna och kunskaperna allmänt kritiserats sedan länge och att alternativet är tankar om helhet, omsorg och hushållning som i huvudsak skulle vara kvinnliga egenskaper. Uppdelningen i manliga och kvinnliga egenskaper har kanske en pedagogisk poäng, men de möts i alla individer oberoende av kön.

Skapelsearbetet i vår kultur har enligt författaren i stort sett bara varit möjligt för män medan vardagsbestyren har fallit på kvinnans lott. Den manliga drömmen har utsträckts så långt som till att skapa liv med teknikens hjälp utan kvinnans medverkan. Jag ställer mig tveksam till Berners inställning att kvinnan inte har kunnat delta i skapandet. Hon bygger sitt resonemang på kvinnans plats inom kyrkan och universitetet, som sedan medeltiden har avvisat deras medverkan, men dessa institutioner är inte de enda platserna för mänskligt skapande.

I det avslutande kapitlet behandlar författaren förhållandet mellan den sociologiska och historiska vetenskapen ifråga om metod och teori. Hon vill sammanföra de båda vetenskaperna för att visa att båda aspekterna behövs. Hon menar att den historiska aspekten är viktig men att traditionella teknikhistoriker missat teoriernas betydelse för att förstå samband och generella drag. Sedan 1980-talet har många teknikhistoriker själva kritiserat den traditionella forskningen och påpekat att det krävs en analys av sociala, kulturella, ekonomiska och politiska sammanhang. Bokens slutkapitel ger förslag på strategier för att förena de olika forskningstraditionerna inom teknikhistorien. Kapitlet påminner om en programförklaring med syfte att överbygga motsättningar inom olika forskningstraditioner. Jag tycker att översikten över hur framtida forskning bör utföras lätt blir schematiska och uppfostrande, vilket stör helhetsintrycket av en intressant läsning. Det är först när teorierna prövas på ett forskningsmaterial som de blir levande och spännande och sådant finns det många bra exempel på i *Perpetuum Mobile*.

Göran Sjögård, Lund

Nils-Arvid Bringéus (text) och Sven Hjalmarson (foto): *Gåramålningar från Örkelljunga, Rya och Fagerhult*. Skrifter utg. av Örkelljunga Hembygdsförening nr 29, 1999. 151 s., ill. ISSN 0471-0401.

I detta arbete närmar sig författaren ännu en gång sin barndoms hemtrakter, Örkelljungaabygden, här med hjälp av gåramålarnas naivt dokumentära skildringar. I förordet beskriver han bl.a. hur intresset för gåramåleri väcktes och hölls vid liv tack vare inventeringar och utställningar. Under den senaste inventeringen, initierad 1996 av Hembygdsföreningen, spårade Sven Hjalmarson upp och färgfotograferade inalles 124 målningar. Med dessa som utgångspunkt har Nils-Arvid Bringéus ur tryckta och otryckta källor vaskat fram en imponerande samling fakta rörande de olika fastigheterna. Kompletterande intervjuer med minnesgod personor som berättat om gårdarna och människorna som bodde där, ger oss kunskap om livet i bygden.

Den främre tidsgränsen för målningarnas tillkomst har Bringéus satt till 1925. Kanske finns det skäl för en så tidig gränsdragning när det gäller just Örkelljunga. Men rent generellt är detta årtal en alltför tidig gräns. 1930-talet var en från försörjningssynpunkt viktig period för de gåramålare som fortfarande var verksamma och de var inte så få.

Kapitlet Gåramålarna består av konstnärernas biografier, ganska utförliga i några fall, kortfattade i andra. De bygger i stort sett på tidigare tryckt litteratur. Bringéus nämner här också att gåramåleri som konstart kan ha nått Skåne via impulser från Danmark, en hypotes som Gustaf Åberg förde fram 1992. Och visst kan det förhålla sig så vad Skåne och södra Halland beträffar. Paul Nelson från Jylland, som efter 1870-talets mitt bodde och arbetade i nordvästra delen av Skåne, var en av de tidiga pionjerna. Ytterligare några gåramålare hade anknytning till Danmark. Den ende dansk som varit verksam längre norrut hette Marinus Kirkegaard och var en förrymd soldat.

Personligen är jag övertygad om att andra faktorer kan ha medverkat till uppkomsten av den här sortens måleri. Jag vill här bara nämna en. Det kan inte vara en tillfällighet att så många av dessa kringresande artister hade någon slags utbildning i yrkesmåleri. Precis som äldre tiders kringvandrande hantverkare och bygdekonstnärer arbetade de påfallande ofta med dekor- och interiörmåleri, även möbelmåleri. När under 1800-talets senare del borgerliga stilideal påverkade lands-

bygdsbefolkningens sätt att inreda sina hem, minskade efterfrågan på dekormålade möbler, väggar och tak. Bygdekonstnärerna blev tvungna att åta sig andra arbetsuppgifter. En del blev gåramålare.

Boken har fått en topografisk uppläggning i det att målningarna grupperats efter de gamla socknarna. Mer än hälften av dem avbildar fastigheter inne i Örkeljunga centrum och gårdar i socknen. Resten av dem visar byggnader från Rya och Skånes-Fagerhult. Fastigheternas och gårdarnas namn och fastighetsbeteckningar bidrar till att ge texten en översiktlig karaktär. Det är lätt att slå upp en viss gård, vilket gör boken praktisk att använda.

Bringéus beskriver ingående de olika målningarna och deras motiv. Vi får reda på husens byggnadsmaterial, rumsfördelning och funktion. Han ger oss deras historia, vilka som uppfört dem, hur de ärvt och sålts, hur de förändrats genom om- och tillbyggnader och ibland när de revs. Det märks att han har en alldeles speciell kunskap om trakten. I många fall känner han byggnadernas närmiljö så väl att han noterat var konstnären stod och målade.

Av de gåramålare som arbetade i trakten var Arvid Lindoff och Edvin Nilsson de mest produktiva, i synnerhet Lindoff som utfört 55, ev. 56, av de dokumenterade målningarna. Jämte Paul Nelsons tre tavlor äger Lindoffs inte så obetydliga konstnärliga kvaliteter. Han är tekniskt skicklig, kan sin perspektivlära samt har känsla för detaljåtergivning och färgernas valörer. Nio vintermotiv finns bland hans bilder. Det är en hög procent men inte förvånande, eftersom han hör till de gåramålare som utfört ganska många vinterbilder. Dessutom framgår av Örkeljungamaterialet att han nästan aldrig förföll till den veritabla tråkighet varmed flertalet gåramålare utformade tavlornas förgrund.

Lindoff var en av de få konstnärer som sökte sin kundrets både bland bönderna och inne i tätorterna. Han målade av sockenkyrkan – det gjorde nästan samtliga gåramålare – men också andra byggnader av mer allmän karaktär, t.ex. skolor, gästgiverier, butiker och industrier.

Om man jämför Lindoffs och Nilssons målningar ser man lätt hur olika de är. Nilssons måleri är ofta opersonligt. Han har en slätare penselföring än Lindoff och saknar dennes noggranna detaljåtergivning.

I kapitlet Gåramålarnas tid går Bringéus in på gåramåleriet som konststart, ”folkkonst ofta med naiva förtecken” men med stor trohet mot motivet, trots ett och annat avsteg från verkligheten. Han beskriver vilken

sorts motiv målarna valde och var de sökte dem, dvs. i den här delen av landskapet i mer tätbebyggda områden. Husen var ofta nyuppförda. De är präktiga ”stadsfastigheter” eller stora gårdar, även mindre ställen men inga torp. Man kan se målningarna både som konst och som tidsdokument.

Det var vanligt att gåramålarna erbjöd sig att måla. Bringéus betonar att det var de som tog initiativet. Åtskilliga beställningar kom i själva verket till, tack vare att det skvallrades i stugorna. Hade grannen låtit måla av sin gård, ville man inte vara sämre. Målningen av den egna gården blev ett statusföremål som vittnade om ägarens kärlek till hemmet, jorden och det egna landet.

Det vi betraktar är en liten, begränsad värld, prydlig, välstädad och vilande i en slags söndagsstämning. Sällan förekommer djur eller människor i målningarna, vilket är ett karakteristiskt drag för dem i allmänhet.

Ikapitlet Gåramålningarna och den lokala byggnadskulturen får läsaren en intressant jämförelse mellan målningarnas motiv och verkligheten. Örkeljungatrakten var sedan långt tillbaka en landsända där befolkningen försörjde sig genom en kombination av jord- och skogsbruk. Här var träet det viktigaste byggnadsmaterialet tills tegel blev vanligt, framför allt i tätorternas byggnader och tegeltak ersatte gårdarnas halmtak. Fältsten användes i kök, förstugor och i uthusens väggar, gråsten i gårdesgårdar och jordkällare. En del byggnader fick halmtaken utbyta mot sticketak eller, lite senare, mot papptak. Husens exteriörer förändrades genom om- och tillbyggnader, t.ex. verandor och frontespiser med snickarglädje. Fönstren moderniserades, ytterväggarna ströks med ljusa färger eller falurött. Trädgårdarna med nyttoväxter förvandlades till prydnamsträdgårdar.

Man kan, vilket Bringéus gör, se en gåramålning enbart som en avbildning av en jordbruksfastighet. Men eftersom gåramålaren hade en så varierande motivkrets, kan termen också ges en vidare betydelse och omfatta hela den produktion av stafflimåleri de försörjde sig på, oavsett om motivet utgörs av en gård eller någon annan byggnad.

När man som läsare får möjlighet att, som här, se färgfoton av ett såpass stort antal målningar med motiv från en begränsad del av ett landskap, gör man osökt vissa jämförelser. Man ser både likheter och olikheter i konstnärernas sätt att återge verkligheten. Boken har för mig fungerat ungefär som en utställning. Men med en viktig skillnad. En utställning lämnar man relativt

snart. Målningarna i boken kan man dröja inför och återkomma till. Genom dem och texten lär vi känna en del av nordvästra Skåne.

Inger Bonge-Bergengren, Stockholm

Svenskt bondeliv. Livsform och yrke. Anders Salomonsson (red.). Studentlitteratur, Lund 1999. 191 s., ill. ISBN 91-44-01159-8.

Inledningen förklarar Anders Salomonsson att ”boken vill diskutera hur bönder uppfattas av sin omgivning från nationalromantiken fram till idag samt hur böndernas självbild fluktuerat under samma tid”. Därefter följer en artikel med historisk tillbakablick på lantbrukets utveckling och böndernas roll i samhället. Här görs en mycket intressant jämförelse mellan de två senaste sekelskiftena och deras idéströmningar.

Det är spännande att se/läsa hur vårt senaste sekelskiftes strömningar med naturromantiskt tillbakablickande speglas i det som vi brukar kalla den nationalromantiska epoken. Då bars intresset för det folkliga av flera olika organisationer som Götiska förbundet och den framväxande museirelsen. Man ville skapa goda ideal för den växande skaran som inte längre kunde försörjas av och i lantbruket utan tvingades till städer och till emigration. Samtidigt som man ville rädda vad som räddas kunde av en åldrande kultur. Kring detta sekelskiftet är det inte saker, redskap, byggnader eller traditioner som skall räddas. Nu är det odlingslandskapet som skall räddas: gärdesgårdar, ängar och den biologiska mångfalden.

Bönder som investerat sitt arbete i marken för att utveckla sina företag och gårdar, följt samhällets råd och som sedan fått olika budskap om rationellt jordbruk och ekonomiskt optimalt företagande och dessutom, av- och påregleringar, först till frihandel och därefter till EU, känner sig naturligtvis ofta både oroade och förvirrade. Samtidigt har de lärt sig samhällets och marknadens spelregler med lobbying och att spela på känslor genom att i många fall snällt personifiera stadsbonds och medias romantiska syn. Detta visas tydligt i bokens avslutande artikel ”Bonden i bladet” av Magnus Bergsten som följt artiklar i *Jönköpings-Posten* sedan 1940-talet fram till idag. Han konstaterar att bilden av bonden romantiserats över åren men att även lantbrukets befolkning ställt upp i denna utveckling. Och kanske är det så att man från den lantbrukande befolkningen faktiskt vill visa fram andra sidor och värden än den

rena produktionen. Det är tydligen medias bild som gäller medvetet eller omedvetet. Bonden är både myt och symbol.

De två mellanliggande artiklarna om kvinnor och av kvinnor, ”Moderna moror” av Åsa Karlsson och ”Dotter till en bonde” av Åsa Bill bygger på möten och intervjuer med mödrar och döttrar i lantbrukarfamiljer. Båda ansluter och tar fasta på Thomas Højrupps livsformsteorier, vilket är tacksamt när det gäller just lantbrukets befolkning, där man är så rörande enig om att det är just livsformen med friheten i arbetet, närheten till naturen och, som många bönder uttrycker det, ”man brukar sina fäders jord för sina barn” som är grundvillkoren i att vara bonde. I båda artiklarna visas att kvinnorna gör mycket medvetna val när det gäller att stanna i jordbruket, välja man och välja arbete. De unga kvinnorna har en klar bild av vad som gäller.

De äldre kvinnorna väljer i många fall att söka sig ut från gården med arbete på annat håll. Argumentet, som ges i boken, att det bara behövs en person för att sköta gården, är väl bara delvis sant. Man bör komplettera med att de traditionella produktionsinriktningarna inte kan försörja fler inom nuvarande omfattning. Lantbrukarna tvingas till utökad drift om fler skall kunna sysselsättas och försörjas på gården. Då gårdens möjligheter ofta är begränsade, är det intressant att det är kvinnorna som är innovatörer och satsar på nya lösningar med ökad förädling och lokal försäljning i gårdsbutiker. Även de unga kvinnor som valt andra yrken och lämnat jordbruket intygar att de trots allt sympatiserar med jordbruket.

Detta medför att uppgiften om att 2,5 % av befolkningen är lantbrukare kan diskuteras. Siffran används i bokens inledning för att visa hur omvälvande snabbt Sverige har blivit ett urbant land på bara några generationer; den måste dock diskuteras, speciellt i skenet av vad boken faktiskt lyfter fram. Siffran visar egentligen antal lantbruksföretagare med heltidssysselsättning. Många av dessa har familjer, släktingar och vänner som sympatiserar med jordbruket och landsbygdsföretagandets kvaliteter. Dessutom tillkommer alla övriga deltidslantbrukare, hästföretagare och nya landsbygdsföretagare inom exempelvis turistnäringen. Allt fler väljer att stanna eller att återvända till landsbygden och med samma motiv som lantbrukarna själva, dvs. närheten till naturen, frihet att styra över sin dag och sin miljö och att låta arbete och fritid gå ihop.

Jag saknar den diskussionen, den anas och förhoppningsvis kan boken leda till att den tas upp. I forsknings-